

Píše Tomáš Havelka

(E*forum, 22. 05. 2019)

Komenského *Kancionál* z roku 1659 je výjimečné dílo, představující svého tvůrce nejen jako pečlivého sběratele duchovních písní, jež byly v jednotě bratrské významnou součástí liturgické praxe i každodenního náboženského života, ale také jako poučeného teoretika písňové tvorby, jak o tom svědčí poznámky v jeho cenné, hudebněteoreticky pojaté předmluvě. Komenský přiznával uměleckou prioritu časomíře (i ve zmíněné předmluvě tvrdí, že „mistrovské skládání“ spočívá v metrické formě), teprve za to kladl skládání „aspoň rytmem“, tedy sylabicky. Svůj zpěvník přesto zpracoval právě v podobě sylabické – věděl, že jedině tak lze užít české písně ke společnému zpěvu. *Kancionál* je pokusem o aktualizaci a reformulaci bratrského písňového repertoáru a dokladem Komenského ambicí: velká část písňového repertoáru je jeho autorským dílem a je třeba podotknout, že mnohdy jde o zdařilé práce. Toto tvrzení lze přitom vztáhnout nejen na písně eschatologické, jež byly výrazně oceněny Antonínem Škarkou, ale i na zajímavé biblické parafráze, jako jsou například písně na Izaiášova prorocství, přepracování *Písně písní* nebo dobově afektivně zpracované písně na Nový zákon, zejména na *Zjevení*.

Kancionál je v nové době zatím jen velmi neúplně analyzovaným a zpřístupněným dílem – nejdůkladněji se mu věnoval právě Antonín Škarka, ovšem zaměřil se vlastně jen na Komenského autorské písně (viz zejména jeho edici Jan Amos Komenský: *Duchovní písně*, Praha, 1952). V téměř duchu přistoupila k edici *Kancionálu* i Olga Settari, která vydala obdobně koncipovaný výbor (Jan Amos Komenský: *Kancionál*, Praha, 1992). Otázky týkající se Komenského edičního přístupu ke *Kancionálu* i koncepce souboru tak stále zůstávají nedořešeny.

Přítomná publikace příliš nového nepřináší: jde vlastně jen o akcidenční tisk vydaný na jaře 2018 při příležitosti stého výročí založení republiky a 73. ročníku Pražského jara. Nese jasné znaky takové publikace: „vintage“ pseudokožený přebal (podle převazby z roku 1892) a nekomentované faksimile, které nelze dost dobře považovat za „regulérní“ edici. Nepoučený čtenář si v ní jen stěžuje počte (na reprodukcích je pochopitelně původní novogotické písmo), tím hůře zazpívá (písně jsou v původní mensurální notaci). Dalším omezujícím specifickým je velikost knížky: faksimile je vydáno v měřítku 1:1, tedy v dobovém formátu duodecimo (12°), což prakticky znamená stránky o rozměru 122 × 65 mm. Je důležité si uvědomit, že v takto miniaturním rozměru byl *Kancionál* skutečně v roce 1659 vydán. O rok dříve byl v podobné velikosti (také 12°!) vytištěn i svod Bible nazvaný *Manualník*. To má svou důležitost i konsekvence. V předmluvě ke *Kancionálu* totiž čteme: „[...] poněvadž prvních kancionálů (ač se jich kde ještě co nachází) poutníci Boží při sobě nositi (pro

neskrovnost knihy) nemohou, vidělo se za dobré v této skrovnické formě je vydati, aby, kdo jen chce z pobožných, v jedné ruce bibličku, v druhé kancionálík drže, bez obtížení obůj tento světla Božího poklad při sobě nositi mohl“ (Předmluva, s. Ivii<b>). Volba formátu je tedy koncepčním a praktickým rozhodnutím - jde o kapesní „exilový“ formát, určený pro nošení z města do města, po poli, ze země do země, doplňující extrakt z Bible na jakousi „duchovní ambulanci“. To také vidím jako jeden z největších kladů hodnocené knížky: je to vlastně model starého tisku a ukazuje tak jeho původní účelovou podobu.

Knížka je přehledně rozdělena na dvě části: prvou tvoří vlastní faksimile starého tisku včetně jeho rámcových částí; druhou doslov Petra Daňka a stručná poznámka Jiřího K. Kroupy o grafické koncepci knihy (vše uvedeno česky a anglicky). Doslov rozdělil jeho autor Petr Daněk do čtyř částí: po krátké charakteristice knížky se zamýšlí nad vztahem Komenského k duchovnímu zpěvu a nad jeho vlastní hymnografickou tvorbou. V tom kontextu zmiňuje Komenského samostatně vytištěné písně, a to písňové přídavky k *Praxis pietatis*, píseň *S světem se již žehnaje* složenou při pohřbu Komenského tchána a bratrského staršího Jana Cyrilla, pro jinou smutnou událost (totiž smrt své druhé manželky Doroty Cyrillové) složenou píseň *Všechn život všech nás lidí jest pout* z roku 1648 (o jejím vydání tiskem hypoteticky uvažoval Škarka, doloženo to však není a je dobře možné, že Komenský rozdal rukopis písně na pohřbu a že žádný její tisk ani neexistoval). Další zmiňovanou písní je „píseň českých exulantův“, připojená k předmluvě *Manualníku*. To však není píseň Komenského, jak naznačuje formulace z Daňkovy předmluvy, ale Daniela Levinského, a nemá incipit „Přeslavný králi náš“, nýbrž „Přeslavný králi v nebi trůn mající“ (Komenský ji nicméně admonitně okomentoval: každý verš vyložil jako „napomenutí z Lešna se rozptýleným exulantům“). Poslední zmíněnou samostatnou písní je akrostichická skladba připojená ke kázání při pohřbu bratrského staršího Pavla Fabricia z roku 1649. Daněk upozorňuje i na Komenského nedochovanou písničku proti jezuitům. V závěru pasáže připomíná rukopisná *Annonata* a vybírá z nich koncepční poznámky o podobě požadovaného nového kancionálu, jež jsou vesměs stejné s těmi, jaké Komenský při *Kancionálu* z r. 1659 použil. Ve třetí části doslovu věnované popisu jednotlivých částí *Kancionálu* zůstává Daněk jen u stručné charakteristiky oddílů jako celků, k jednotlivým písním se nevyjadřuje. V poslední části doslovu, nazvané *Význam a výskyt Kancionálu 1659*, upozorňuje na omezený vliv tohoto svodu, který působil uzavřeně v okruhu jednoty bratrské, nicméně částečné povědomí mimo bratrskou církev o něm přetrvalo díky Jiřímu Sargankovi a Janu Theofilu Elsnerovi.

Shrneme-li uvedené poznámky, jde o půvabný dárek, hezký na prohlížení a cenný kodikologickou úplností: celek byl sestaven z několika defektních výtisků, obrázky byly graficky editovány, barvy, jasnost a kontrast srovnány. Knížka tak poskytuje celistvý obraz o podobě původního tisku; v tom spočívá její vysoká hodnota. Edičně ani badatelsky ale pochopitelně nic nepřináší a je třeba čekat, až se *Kancionálu* ujme fundovaný kolektiv literárních a hudebních historiků.

Komenský, Jan Amos: *Kancyonál, to gest, Kniha Žalmů a Pjsnj duchownjch, k chwále Božj a spasytedlnému Wěřjcych vzdělánj y dáwno prwé, y w nowě ted', gazykem Českým složených, a nynj spolu wydanych*. Edd. Petr Daněk a Jiří K. Kroupa. Praha: Koniasch Latin Press a Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2018, 808 s.

www.ipsl.cz